

מילואים:

ותמה דהו"ל להביא גם דיש הלאו של ב"י וב"י, (ועיין במ"מ פ"ג הל' ח' בד"ה ומה שכתב), והלא איכא נפק"מ מזה, דלענין הקיום של מ"ע תשבתו אם השבית קודם הלילה לא עבר על המ"ע וקים המ"ע דתשבתו דיום הראשון, אולם לענין עבירת הלאו דב"י וב"י, הרי עובר כל רגע ורגע, ועומק תמיהת הגרב"פ, דיש חיוב בהקדמת השביתה לא מצד זריזות אלא מעיקר הדין וד"ז הו"ל לרמב"ם לכתובו.

[והגרב"פ נקט בפשטות דאין עובר על תשבתו כל רגע ורגע, אלא א"כ עבר כל יום הי"ד, וכל היכא דהשבית ביום י"ד קיים המ"ע של "תשבתו", וכן נקט הצ"ח פסחים ו' בד"ה משש שעות, ואסברה לה, דהוא כמו מצות מילה ביום השמיני, דכל היכא דקיימו ביום השמיני קיים המ"ע, וההקדמה הוא רק ענין של זריזות, וכמו"כ קיום התשבתו ביום י"ד הוא גם כע"ז עיי"ש. (ועיין מש"כ בפרי יצחק ח"א סי' י"ז, בריש הסימן דיש דרך לומר דלענין תשבתו אם הוא קיים בכל הפסח, דומה חיובו וגדרו למילה שלא בזמנו דעובר כל רגע ורגע).]

ואשר נראה בזה, דאפי' אם נימא דאיכא ב"י וב"י ביום הי"ד, הלא אי"ז בגדר הרחבת הזמן של ב"י וב"י דנאמר על ימי הפסח, אלא הוא ילפותא לרבות דינים על יום י"ד, וכאילו נאמר על דיני הזמן של יום י"ד דין של ב"י וב"י, ולכן ה"ל כעין העבירה של אי קיום התשבתו דהוא רק אם עבר כל היום, כמו"כ העבירה של ב"י וב"י, הוא רק בעבר כל היום י"ד, וכל גדר הי"ב הוא כדין התשבתו של יום י"ד, (והוא נטפל לדין העשה שיש ביום י"ד, וכמו שהכליל הרמב"ם במ"ע קנ"ו דין ב"י וב"י בי"ד בהדי המ"ע דתשבתו).

והביאור בזה, דכל גדר הזמן של מחצות י"ד, דאינו מעצם הזמן של תורת שם חמץ, מסתבר דהזמן מחצות עד סוף היום הוא הזמן לקיום התשבתו אבל העבירה על אי קיום, הוא בסוף הזמן, ובמילא גם לגבי הי"ב העבירה הוא

לפ"ק ח, שיטת רש"י בנדרון ב"י וב"י בי"ד לאחר חצות:

והנה שיטת רש"י ב"ק כ"ט ב' ד"ה משש, דאיכא לאו דבל יראה ובל ימצא ביום י"ד משש שעות, ובפסחים ס"ג א', במתניתין דשוחט על החמץ דעובר בלא תעשה פרש"י ד"ה השוחט על החמץ דעובר בלא תעשה פרש"י דהלא תעשה הוא, לא תשחט על חמץ דם זבחי, והשמיט הלאו דבל יראה ובל ימצא, ובד"ה חייב דקאי בשוחט פסח שלא לשמו בפסח דחייב כתב דמדובר על לאו דלא תשחט, "בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא". ובפשטות משמע שלוקה גם על הלאו דב"י וב"י (ועיין שפ"א) וזה מה שכתב בהדי לאו דל"י ול"י, ויל"ע לפי"ז בריש מתניתין דלא הכליל רש"י נמי הלאו של ב"י וב"י וכתב רק הלאו דלא תשחט, וצ"ע הלא שיטת רש"י בב"ק דאיכא ב"י וב"י בי"ד משש שעות, וידידי הגרש"א אמר, דע"פ מש"כ דהלאו ב"י וב"י ביום י"ד דנלמד מגז"ש, אינו לאו גמור, ורק דיני הלאו הוא דאיכא בי"ד, ועפ"ז באמת אין מלקות על עבירת לא יראה ול"י, דעל דין האיסור של הלאו אין דין מלקות, וכמו שמדויק מהרמב"ם פי"ט סנהדרין במנין הצ"ט, ומזה ראייה לכל מש"כ לייסד בפשט הגז"ש וביאורו.

[והנה יעויין בפסחים צ"ה א' ברש"י ד"ה בפרטיה ודוק בסו"ד וז"ל דהויא נמי כמצות עשה עכ"ל, ומדוקדק מדבריו דאין זה מצות עשה גמור המנתק, ועיין נמי בד"ה ולא יראה בסוה"ע ודוק דלא כתב המ"ע תשבתו ממש (והדברים עתיקין) והפשוט דס"ל דאין הגז"ש "שאור" "שאור" עושה לתשבתו דין ליחשיב תורת מ"ע המנתק ללאו].

לפ"ק י"א, בגדרי האיסורים של י"ד ובל ימי הפסח: והנה בהגהות ר' ברוך פרנקל על הנוב"י קמא סי' כ' תמה, דיעויין ברמב"ם ריש פ"ב מחמץ דמביא שם המ"ע של תשבתו ביום י"ד,

מוריה, שנה שלשים ושש, גליון ד-ו (תכד-תכו), ניסן תשע"ח ♦

רק בסוף היום, הגם דהזמן לקיים הוא כל הזמן מחצות, יעויין ודוק, והוא כעין סברת הפרי יצחק הנ"ל.

אולם כ"ז אם נימא דהעבירה על שאינו מקיים תשבתו, הוא בעובר כל יום י"ד אולם אין הדבר פשוט ובפרי יצחק ח"א סי' י"ז בסוף הסימן, הוכיח דיש בראשונים דס"ל דהתשבתו עובר בכל רגע, יעויי"ש בד"ה נחזור לענין, ובד"ה אולם לפי יעויי"ש מש"כ מקור לזה שעובר בכל רגע, ובסו"ד שם כתב ועיין בשו"מ ח"ו סי' ר"ט מש"כ בטעם הדבר, "משום דהכתוב תלה בשעות", אבל אינו מובן כ"כ עכ"ל הפרי יצחק, שם.

ואשר נראה דעומק הכוונה, דאם נבוא לדון על מושג זמן לעשות כל הזמן כיחידה בפ"ע, הנה יש לן מן התורה זמן של יום, או זמן של לילה, או זמן של שבעת ימים אבל המושג של זמן מחצות היום עד סוף היום, הנה לא מצינו כדוגמת זה מלבד ביום י"ד, והזמן מחצות היום, עדין אין אומר לן דמשוינן מחצות היום עד סוף היום, כיחידה אחת של הזמן וכיון שכן ל"ש לומר דעובר על כל תשבתו רק בגמר היום של י"ד, ולכן שפיר עובר כל רגע ורגע, ולומר דיש חילוק דהעבירה הוא רק בסוף היום והקיום הוא כל הזמן לא ניחא ליה להשו"מ.

אולם בפסח דהוא שבעת ימים שפיר י"ל דהוי כאילו יחידה אחת של הזמן, ולא יעבור על תשבתו רק בכלות ימי החג, ועיין בפרי יצחק בסוף דבריו בד"ה ולפי"ז, וכתב שם לחלק בעבירת תשבתו ביום י"ד דהוא עובר כל רגע, ולעומת זה בשבעת ימי הפסח עובר רק בגמר כל החג. ודוק היטב בכ"ז, ולפי"ז לקי"מ תמיהת הגרב"פ הנ"ל, דבין התשבתו ובין הל"י הוא שוה, דשניהם עובר בכל רגע.

לפ"ק י"ג, הערה בדברי הגרע"א:

ובשו"ת רעק"א ח"ח או"ח סי' י"א, (והועתק ברעק"א החדש (הרב אריאלי) פסחים כ"ח בס"י ג') תמה על דרך זה, מהסוגיא פסחים ה' סוע"א וריש ע"ב דאמר רבא ש"מ מר"ע תלת, וש"מ

אין ביעור חמץ אלא בשריפה, יעויי"ש, וצ"ע מה הראיה ממאי דר"ע איירי אם נפרש הקרא דתשבתו הוא ביו"ט, הרי אז שפיר דין הביעור ותשבתו הוא בשריפה, דהרי כל יסוד של דין שריפה הוא מהק"ו מנותר, והרי בכה"ג אין פירכא על הק"ו, דא"כ לא מצא עצים יהא יושב ובטל, דהרי צריך לבערו מן העולם בכדי שלא יעבור ב"י וב"י, ושפיר שייך לילף על תשבתו דהוא בשריפה בק"ו מנותר כדאיתא בפסחים כ"ז ב', אולם אם תשבתו הוא ביום י"ד, דאז ליכא ב"י וב"י (כן נקט הגרעק"א בדעת הרמב"ם כשיטת המ"מ) וא"כ איכא פירכא על הק"ו, דאם לא ימצא עצים יושב ובטל והוא פירכא על הק"ו מנותר, ובממילא שפיר הדין דתשבתו הוא בכל מילי, וצ"ע בדברי רבא, כן תמה הגרע"א שם.

ובדו"ח חולין דרוש ו' באות ח' (והועתק ברעק"א החדש בדף כ"ח) כתב לתרץ תמיה הנ"ל, דיסוד הפירכא בפסחים כ"ז ב' על הק"ו מנותר הוא "כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל אינו דין", והנה בפשט "סופו להקל" איכא ב' פירושים א. מה דאיתא בגמ' דאם אין לו עצים, ב. עוד פירכא והוא דהו"ל לאו הניתק לעשה דנחשב לקולא בלאו, והגמ' נקטה פירכא הא', אולם איכא פירכא הב' דאם תשבתו הוא בט"ו הו"ל לאו הניתק לעשה והוא קולא בלאו, והו"ל התשבתו בשריפה סופו להקל, לענין קולת הלאו.

ומעתה אם לר"ע מפרש תשבתו לט"ו, דינו בשריפה, א"כ חזינן מר"ע דלא איכפת ליה הפירכא דיהא קולא ללאו, דהוי ניתק לעשה ומעתה כמו"כ לא אכפת ליה על תשבתו ביום י"ד, הקולא של לא מצא עצים יושב ובטל, ע"כ ת"ד הגרעק"א בתשובה הנ"ל.

והנה בעיקר הפירכא של "כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל" הוא בעיקר בנידון של קיום העשה, אבל הנפק"מ ללאו אי"ז עיקר הנידון ולא נחשב סופו להקל, הגם דלאו הניתק לעשה לא נחשב ללאו גמור

♦ מוריה, שנה שלושים ושש, גליון ד-ו (תכד-תכו), ניסן תשע"ח

קדשים שהערל מוזהר מאכילתם וזאת האזהרה לא התבארה בכתוב, אבל היא נלמדת הגז"ש, והרמב"ן בהשגותיו שורש ב' ע' ס"ו טור ב' (פרנקל) כתב דהרמב"ם הוקשה לו דסותר לשורש הב' וז"ל 'והתנצל בו שהוא מפי השמועה', ויעויין בחי' מרן רי"ז הלוי במאכ"א, דאסברה לה סידור הרמב"ם בנידון הלאו של ערל, דהוא נאמר בהדיא בק"פ, ומג"ש נלמד על קדשים ותרומה, והרמב"ם מנאן לשתי מצות (ל"ת) במל"ת קכ"ז מנה לאיסור ערל בפסח ובמל"ת קל"ה מנה לאיסור ערל בתרומה וה"ה לקדשים, וכן במנין הלוקין מנאן לשתיים והוקשה למרן הגרי"ז שם, דמ"ש דין אנינות דנאמר בהדיא על מע"ש ונלמד מק"ו על קדשים דחשיב לה במנין אחד במל"ת קנ"א, וגם לא הוסיף הרמב"ם שום שו"ט דיש בכאן חידוש וגם במנין הלוקין מנאן במנין אחד, ולענין דין ערל, בקדשים ותרומה דנלמד בגז"ש מדין ערל בפסח, מנה הרמב"ם דין ערל לקדשים במנין לחוד ושו"ט הרמב"ם לבאר הא דנמנה ללאו לחוד, ואסברה לן מרו הגרי"ז, דיסוד הדבר הוא אם הוא שם אחד או שני שמות נפרדים, ובאנינות הו"ל חד שם דשם קדש שבשניהם גודם להך איסורא, ולכן הגם דנלמד קדשים מק"ו מתרומה, הו"ל חד שם והק"ו הוא ילפוטא להכליל בקראי דמע"ש, משא"כ הדין ערל, הוא דין ושפ נפרד לפסח, ודין ושם לחוד לקדשים ותרומה.

והנה עדין צריך לבאר, דהלא המקור לנידון ערל הוא הגז"ש תושב ושכיר הנאמר בפסח ותושב ושכיר הנאמר בתרומה, ומדוע לא נאמר כללא של הרמב"ם בשורש ב', ואיך נקטינן דהוי תרי שמות לפי הכללא דשורש.

והמוכרח דהפשט בגז"ש, דהקראי של איסור ערל הנאמר בפסח נעתק לקדשים וכאילו הוא נאמר בהדיא על קדשים, ולכן אי"ז סותר לכללא של שורש ב' דשם אירי היכא דהגז"ש הוא ללמד הדינים, ולא על עצם הקראי.

האמנם דהחילוק הוא נכון והוא מיוסד, אבל מנין המקור לחילוק זה, ונראה דכ"ז איכלל

כמבואר בפסחים צ"ה א' עיי"ש, מ"מ אי"ז מיקרי להקל, אלא ע"י הק"ו מנותר דנעשה הלאו ניתק לעשה, נעשה הלאו גדר לאו שאינו גמור ולא נחשב סופו להקל ולדרכו של הנוב"י דאיכא ל"י ול"י ביי"ד א"ש תמיהת הגרע"א, דשוב לא יהא יושב ובטל דהרי איכא ב"י וב"י, וגם לפמש"כ לחדש דאי"ז לאו גמור מ"מ איסורא איכא, ותו לא יהא יושב ובטל.

ובעיקר הפשט בגמ' דמבואר דלאו הניתק לעשה לא הוי לאו גמור, נראה דאין ראיה מהגמ', ויתכן דגם לא הוי קולא בלאו.

דהנה יעויין ב"ברוך טעם" בענין לא הניתק לעשה פרק ראשון מש"כ לחדש בגדר לאו הניתק לעשה בנותר, דהוא קולא בלאו דלא תותירו, וחלוק הא לא הניתק לעשה, מלאו הניתק של גזילה דהעשה בא לתקן הלאו ולעומת זה בלאו של נותר דאיכא דין שריפה אם הותר, הרי הלאו אינו מתקן כלל האיסור לאו, אלא דגזה"כ דאינו לוקה, וד"ז הוא קולא בלאו, ומעתה אינו לוקה גם אם לא קיים העשה, ועיי"ש מש"כ ליישב הרמב"ם פ"י מק"פ יעוי"ש.

ועפ"ז נראה לבאר הגמ' בפסחים צ"ה' דבבריתא שם איתא, ת"ר ככל חוקת הפסח יעשו אותו וכו' ואין לי אלא מצות עשה מצות ל"ת מנין תלמוד לומר לא ישאירו ממנו עד בקר, ואין לי אלא מצות ל"ת שניתק לעשה, מצות ל"ת גמור מנין וכו' דנלמד מזה דלאו הניתק לעשה, אי"ז לאו גמור.

ונראה דהלא איירינן בנידון הלאו של לא ישאירו ממנו עד בקר, ולא זה אינו לאו גמור וכמו שהבאנו מה"ברוך טעם" ומעתה לא שמענו דלאו הניתק לעשה דהעשה מנתקו, נחשב לקולא, [ויל"ע בתומים סי' ל"ד ס"ק א'].
לפ"ק ט"ו, כיפור דנדרחדש בגז"ש דהוא כאילו נעתק הקרא:

א

הרמב"ם בסהמ"צ מל"ת הקל"ה היא שהזהיר הערל מאכול תרומה וה"ה לשאר

ביסוד הגז"ש, דנתקבל איך ללמוד, [ועפ"י יסוד הנצי"ב בפתיחא לחומש ויקרא, א"ש היטב, ויסוד הנצי"ב כבר יסד כן באור החיים ויקרא י"ג ל"ז יעווי"ש, ועפ"י יסוד זה מתבאר היטב כמה דוכתי ואין כאן מקום להאריך].

ב

יעוויין בחי' רבי אריה לייב מאלין ח"א סי' כ"ה, בענין מש"כ הרמב"ם דקידושי כסף הוי מדברי סופרים היות והמקור הוא גז"ש משדה עפרון ואילו על קידושי שטר לא נאמר דהוי מד"ס הגם דנלמד מההיקש "ויצאה והיתה", יעווי"ש דאסברה לתשובת הרמב"ם דהרמב"ן הביאו.

ויסוד הדבר דההיקש "ויצאה והיתה", אי"ז לומר דמועיל שטר אלא דשטר הוא כאילו כתוב בפרשה של גט, וד"ז ל"ש לכלל של שורש ב', משא"כ בנידון קידושי כסף, הוא ילפוטא

דמועיל קידושי כסף, וד"ז מישך לכלל דשורש ב' וקצרנו בזה ויעוויין בחי' הגראל"מ.

ג

והנה דרך הנ"ל בגדרי הילפוטא כבר איתא בפנ"י קידושין ב' א' על התוד"ה בפרוטה בד"ה בא"ד (הא') ויעווי"ש (בא"ד) דמביא הגמ' ב"ק ז' א' רמי ליה אביי לרבא כתיב מיטב שדהו ומיטב כרמו ישרם, מיטב אין מידי אחרינא לא, והתניא ישיב לרבות שוה כסף ואפי' סובין. וכתב הפנ"י וז"ל ומאי קושיא, האי בשן ורגל, והאי בבור, וחדא מאידך לא ילפינן דאיכא פירכא כדאיתא התם, אע"כ דבכל כ"ד אבות נזיקין, דכתיב "תחת" "נתינה" "ישלם כסף" הו"ל כמאן דכתיב כסף להדיא בכולהו והו"ל גילוי מילתא דכל היכא דכתיב כסף שו"כ בכלל עכ"ל.

דברי תורה אלו נכתבו ונמסרו לדפוס ולזכרו ולע"נ של ידי"נ אלופי ומיודעי הגאון המופלא בכל שטחי התורה רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצקלה"ה אשר משחר נעורי לא זזה ידי מתוך ידו והיה לי לסמל ולדוגמא להליכות חיים של עמל התורה ויגיעתה עד כלות הנפש וליר"ש טהורה ומדות זכות ומתוקנות והרבה קבלתי מתורתו ויראתו. רבינו הגרש"י זצוק"ל זכה להשפיע מתורתו הרחבה ולגלות מזיוה הודה והדרה של תורה לאלפי תלמידים ומקורבים והשפיע מתורתו בכל שטחי התורה בכל רחבי תבל בספריו הנפלאים ובשיעוריו ושיחותיו במקומות התורה והיה כמעין המתגבר ונהר שאינו פוסק שממנו נמשך שפע בלתי נתפס של רחבות ועמקות התורה, השפעת תורתו עדיין חיה וקיימת אצל תלמידיו ושומעי לקחו וכל הלומדים בספריו ובשיעוריו ותורתו מתבדרת בכל מקומות התורה ושפתיו דובכות בקבר ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

בענין מצה כל שבעה

שאיין מברכין על אכילת מצה כל שבעה הוא משום שאין בה קיום מצוה כלל. ובזה היא חלוקה מסוכה דאית בה קיום מצוה.

(ב) אמנם אפ"ל עוד בכוונת המג"א, דהנה יעויין בבעל העטור הל' פסח שכתב וז"ל "בסוכות כי בעי למיכל בסוכה איכא עליו מצות עשה דבסוכות תשבו אבל גבי מצה כי בעי למיכל ליכא עליו מצות עשה דמצה אלא לאו דבל תאכל חמץ ואין מברכין אלו", ובדבריו מפורש דבסוכה איכא מצות עשה גמורה לאכול בסוכה היכי שבא לאכול בסוכה ובמצה ליכא מצות עשה, וצ"ע ביסוד כוונת דבריו.

ולכאורה נראה בכוונתו עפ"י מש"כ הגרש"ש בשער"י ש"ג ביסוד מצות סוכה כל ד', שהביא דברי המנחת חינוך מצוה שכ"ה לישב קושית התוס' בהא דבעינן קרא למעט סוכה גזולה ולא סגי בטעמא דמצוה הבאה בעבירה, דבמצות התורה יש ב' מיני חיובים, הא' מצוה חיובית שהוא חובה גמורה על כל איש מישאל כתפילין וד' מינים ומצה ליל פסח, שבהם היכי שאינו מקיים המצוה נחשב שהוא מבטל מצות הבורא ועושה כנגד רצונו, והב' מצות עשה כסוכה כל שבעה וציצית שאין חיוב לעשותן אלא מצות התורה היא בשלילה שאסור לבטלה, ובמצוה זו כתב המנחת חינוך, דלולי

(א) כתב המג"א בסוף סימן תרל"ט וז"ל "מה שאין מברכין על מצה כל שבעה היינו משום שאין מצוה באכילתו אלא שאין אוכל חמץ משא"כ בסוכה". והביא שם דמקורו הוא במהרי"ל, ודבריו צ"ב מה כוונתו לחלק בין מצה לסוכה, והרי בסוגית הגמ' בסוכה דף כ"ז א' מבואר, דבין לגבי סוכה ובין לגבי מצה לילה הראשון חובה ומכאן ואילך רשות, והיה מקום לומר דכוונתו לומר דלגבי מצה ליכא קיום מצוה כלל כל שבעה, וכיון שאין מצוה באכילתו אינו מברך, אבל לגבי סוכה איכא קיום מצוה באכילתו ולכן איכא ברכה, אמנם זהו גופא צ"ע, מהיכי תיתי לומר דבהא דכתיב שבעת ימים מצות תאכלו אין בזה קיום מצוה כלל אלא שאין אוכל חמץ, ולענין סוכה אף דהוי רשות יש בזה קיום מצוה.

ולפי"ז מבואר בדברי המג"א דבמצה גם ליכא קיום מצוה כל שבעה, וזה דלא כשיטתו של החזקוני שמות י"ב ט"ו שהביא החת"ס ביור"ד סימן קצ"א, ודברי הגר"א במעשה רב, דגם לענין מצה אף דהוי רשות איכא קיום מצוה כל שבעה, והא דאין מברכין ע"ז הוא משום דגם אם איכא קיום מצוה ליכא ברכה אלא על מצוה חיובית ולא על מצוה שהיא רשות, ולפי המבואר בדברי המג"א הרי הטעם

מוריה, שנה שלושים ושש, גליון ד-ו (תכד-תכו), ניסן תשע"ח ♦